

אזרחות

דת, חברה ומדינה בישראל
החברה הערבית והדרוזית בישראל

הוראות

- א. משך הבחינה: שעתיים וארבעים וחמש דקות.
- ב. מבנה השאלון ומפתח ההערכה: בשאלון זה שני פרקים. יש לענות על שאלות משני הפרקים על פי ההנחיות בכל פרק.
פרק ראשון	–	$(18 \times 1) + (10 \times 2) + (6 \times 2)$	–	50	נקודות
פרק שני	–	$(18 \times 1) + (10 \times 2) + (6 \times 2)$	–	50	נקודות
סך הכול	–			100	נקודות
- ג. חומר עזר מותר בשימוש: אין.
- ד. הוראות מיוחדות: אין.

יש לכתוב במחברת הבחינה בלבד. יש לרשום "טיוטה" בראש כל עמוד המשמש טיוטה.
כתיבת טיוטה בדפים שאינם במחברת הבחינה עלולה לגרום לפסילת הבחינה.

השאלות בשאלון זה מנוסחות בלשון רבים, אף על פי כן על כל תלמידה וכל תלמיד להשיב עליהן באופן אישי.

בהצלחה!

השאלות

פרק ראשון – דת, חברה ומדינה בישראל (50 נקודות)

בפרק זה יש לענות על שאלה 1 – חובה (18 נקודות לשאלה),

על שתיים מן השאלות 2–4 (לכל שאלה – 10 נקודות),

ועל שתיים מן השאלות 5–8 (לכל שאלה – 6 נקודות).

לפניכם קטע ואיור. עיינו בהם, וענו על השאלות לפי ההוראות.

ישראל פרידמן נולד וגדל בבני ברק. הוא למד בישיבות והוסמך לרבנות אצל פוסקי הלכה חרדים. כיום הוא גר בפתח תקווה, והוא אב לחמישה – כולם חרדים. כשהרב אלעזר מנחם מן שך והרב יעקב ישראל קנייבסקי החליטו לייסד עיתון חרדי-ליטאי, צורף פרידמן לצוות ההקמה של העיתון שניתן לו השם "יתד נאמן". במשך השנים מילא פרידמן מגוון תפקידים בעיתון, ולבסוף מונה לעורך הראשי שלו. "אני מלווה את השופר הגדול הזה שקוראים לו יתד נאמן, ומשתדל לנשוף בו את הרוח הנכונה שאני מקבל מגדולי ישראל", הוא אומר. "חשוב לי להגיד: אני השופר, לא התוקע, מי שתוקעים בשופר הם גדולי ישראל. אני רק צריך להכין שופר טוב, מעניין, כשר ויפה, שקולו יהדהד".

השנה יתד נאמן מציין ארבעים שנה להקמתו. כוחו העיקרי של העיתון הוא בתפוצתו הנרחבת: הוא מודפס בכ־150 אלף עותקים, וביום שלישי בשבוע מופץ חניס בכל הריכוזים החרדיים. לכן כותרות חשובות ומכתבי רבנים מכריעים מתפרסמים בעיקר ביום הזה. מלבד זאת יש לעיתון יותר מ־10,000 מנויים. מדי יום ביומו ישיבות רבות ברחבי הארץ מקבלות אותו חניס, וכך עיתון זה משמש הן גורם השפעה הן כלי שיווקי. ראשי הישיבות מאשרים לתלמידים לקרוא את יתד נאמן ואף מעודדים זאת בזכות "ההשקפה הטובה" שלו, לדבריהם.

פרידמן מאמין שמערכת החינוך החרדית – היא ורק היא – מקיימת את אידיאל לימוד התורה, ושכלי לימוד התורה מדינת ישראל לא הייתה מתקיימת. "אנחנו עוסקים בשימור העם היהודי", הוא מסביר. לחלק מן הטענות נגד השתמטות החרדים משירות בצה"ל פרידמן מתייחס בכובד ראש, טענות אחרות הוא דוחה על הסף. הוא מתנגד לטענה שאזרחים אחרים נהרגים על הגנתם של האזרחים החרדים שאינם משרתים. "הצבא מעולם לא ניצח בזכות מספר החיילים. במכללות צבאיות בחו"ל לומדים את מלחמות כל העולם ולא את מלחמות ישראל, אתה יודע למה? כי הכללים של המלחמות לא תופסים כאן. כאן אין היגיון. ניצחנו לא משום שאנשים תפסו נשק, אלא משום שלמדו תורה. אתה שואל אותי, הרי זה לא הגיוני. אבל מה כן הגיוני כאן? מתי משהו פה היה הגיוני? כשבמלחמת יום הכיפורים פתאום נסוגו הטנקים הסורים – זה היה הגיוני? בשעה שיושבים ולומדים בישיבה – הטנקים נוסעים, הפגזים פוגעים, המבצעים המזהירים מצליחים, הבלתי ייאמן קורה. ואם אין לימוד תורה, אי אפשר לנהל את המלחמה".

פרידמן משתף בחייו האישיים: "אני חי מהמשכורת של אשתי, ובמשכורת מהעיתון אני משתמש כדי לתמוך בילדי האברכים. הם הדבר החשוב לי ביותר, ומה שהם עושים הוא הדבר החשוב ביותר. ביום שהם היו צריכים להתחיל ללמוד בישיבה, קיבלתי שיחת טלפון מאימא שלי, והיא בוכה. כשהגעתי אליה היא התחילה לספר לי סיפור שלא סיפרה מעולם. אימא נולדה בפולין וסיפרה שכשהנאצים הגיעו לעיר מגוריה, בני המשפחה שלה ושאר היהודים יצאו למסע בריחה. סבא שלי נפטר בגלל קשיי הדרך ואימא הצטרפה לקבוצת היהודים הנמלטים מן העיר. בידיו של סבא הייתה גמרא, ובתוכה שני כרטיסי ברכה של שני אחיה, שיצאו ללמוד תורה בישיבות. הכרטיסים נשלחו לרגל ראש השנה תרצ"ח [1938]. אחיה נעלמו בשואה. אבל שני כרטיסי הברכה האלה שרדו בתוך הגמרא של סבא.

"אמא שלי ניגשה לארון הספרים, פתחה את המגירה השמאלית והוציאה מטפחת ובתוכה שני כרטיסי הברכה. היא אמרה: 'שני האחים שלי שנעלמו בשואה, היו תלמידי חכמים, הגמרא וכרטיסי הברכה היו כל מה ששרד מהם ומהעיירה, ואני מבקשת ממך בקשה: תספר לילדים שלך את הסיפור הזה, תיתן להם את כרטיסי הברכה ותגיד להם שזה מה שסבתא מבקשת להמשיך'. והם ממשיכים, ואני עושה הכול כדי שהם ימשיכו. בכל מחיר".

שאלתי את פרידמן לאילו מפלגות יחברו מפלגות החרדים אחרי הבחירות. "אתה שואל אותי שאלה שאני לא יכול לענות עליה, כי היא מסורה אך ורק לגדולי ישראל ולהחלטתם, ונעשה כל אשר הם יורו לנו. בסופו של דבר אנחנו צריכים לשמור על הדבר הכי יקר לנו, על הכספת שלנו, שזה לומדי התורה. הכספת הזאת היא לא רק שלי, אלא גם של החילונים".

(מעובד על פי ע' וייס, "פקודת היום", דיוקן / מקור ראשון, 08/11/2025)

ענו על שאלה 1 – חובה (18 נקודות).

1. א. – הציגו מן הקטע ביטוי אחד לבידול של החברה החרדית מן החברה החילונית.
 - צטטו מן הקטע משפט שבו בידול זה בא לידי ביטוי.
 - הסבירו כיצד בידול זה בא לידי ביטוי במשפט שציטטתם.

(6 נקודות)
- ב. – על פי מה שלמדתם, הציגו את היחס של הציבור החרדי לרבנות הראשית לישראל.
 - הסבירו כיצד יחס זה בא לידי ביטוי באיור.

(6 נקודות)
- ג. – על פי מה שלמדתם, הציגו את היחס כיום של רב החברה החרדית לציונות ולמדינת ישראל. (6 נקודות)

ענו על שתיים מן השאלות 2-4 (לכל שאלה – 10 נקודות).

2. – על פי מה שלמדתם, הציגו שתי הצדקות לקיומה של **חברת הלומדים**.
 – צטטו מן הקטע משפט שבו באה לידי ביטוי הצדקה **אחת** כזאת.
 – הסבירו כיצד הצדקה זו באה לידי ביטוי במשפט שציטטתם.

3. הציגו את המושג **דעת תורה**.
 – צטטו מן הקטע משפט שבו המושג "דעת תורה" בא לידי ביטוי.
 – הסבירו כיצד המושג "דעת תורה" בא לידי ביטוי במשפט שציטטתם.

4. לעיתים הרבנים הראשיים מביעים עמדותיהם בנושאים פוליטיים שעל סדר היום הציבורי. יש הטוענים שהרבנים רשאים להביע את עמדותיהם בנושאים אלה ויש המתנגדים לכך.
 הביעו את עמדתכם בעניין זה.
 בכתביבתכם הקפידו על הרכיבים האלה:
 – **טענה** – הצגת עמדתכם באופן ברור.
 – **הנמקה** – הצגת שני נימוקים, שבאמצעותם תבססו את עמדתכם על מושגים וידע מיחידות **ההגבר באזרחות**.

- ענו על שתיים מן השאלות 5-8 (לכל שאלה – 6 נקודות).
5. – על פי מה שלמדתם, הציגו דגם אחד ליחסי דת ומדינה: דגם **הכנסייה הרשמית** או דגם **התאוקרטיה**.
 – ציינו מדינה **אחת** שמתנהלת על פי הדגם שבחרתם.

6. – על פי מה שלמדתם, הציגו את המושג **פוליטיקה של הסדרה**.
 – הציגו שתי סיבות למעבר מפוליטיקה של הסדרה לפוליטיקה של הכרעה.

7. – על פי מה שלמדתם, הציגו את המושג **פקודת ההמרה**.
 – הציגו את מה שקבעו השופטים בנוגע לפקודת ההמרה.

8. – על פי מה שלמדתם, הציגו את **הגישה של התנועה הרפורמית** בראשית דרכה כלפי רעיון הציונות.
 – הסבירו את השינוי שחל בעמדה הזאת.

פרק שני – החברה הערבית והדרוזית בישראל (50 נקודות)

בפרק זה יש לענות על שאלה 9 – חובה (18 נקודות לשאלה),

על שתיים מן השאלות 10–12 (לכל שאלה – 10 נקודות),

ועל שתיים מן השאלות 13–16 (לכל שאלה – 6 נקודות).

לפניכם קטע ואיור. עיינו בהם וענו על השאלות לפי ההוראות.

גיוס אזרחי ישראל הערבים לצה"ל ולשירות הלאומי – מבחן שייכות, לא מבחן נאמנות

הקונפליקט הנוגע לשילוב הצעירים והצעירות הערבים בצה"ל ובשירות הלאומי מלווה את החברה הישראלית מראשיתה. ברקע השיח הציבורי הסוער מרחפת שאלה בסיסית בהרבה, לא אם לגייס אותם, אלא כיצד ליצור שייכות אמיתית בין המדינה לבין קבוצה אזרחית שעדיין מרגישה חוסר שייכות.

משנות החמישים האוכלוסייה הערבית בישראל פטורה מחובת השירות בצה"ל, אף על פי שהפטור מעולם לא עוגן בחוק. למעשה מדובר במדיניות נוחה של אי-הכרעה. המדינה נמנעת מהחלטה, ומשיקולים ביטחוניים הצבא אינו מעוניין להתמודד עם האתגרים שייצור גיוס של צעירים ערבים. גם החברה הערבית מתקשה להעניק לגיטימציה לחובת השירות בצה"ל, ועל כן היא אינה מכריעה בעניין.

למרות זאת, בעשור האחרון נרשמה מגמת שינוי הדרגתי ביחס לגיוס. לפי נתונים שהציג משרד הביטחון, מספר הערבים המוסלמים המשרתים רק עולה, וחלקם משרתים ביחידות לוחמות ובתפקידים טכנולוגיים. מדובר במספר קטן מאוד ביחס לגודל האוכלוסייה, אך המשמעות החברתית היא רבה. התהליך הזה מבטא פתיחות חדשה מצידם של הצעירים הערבים המוסלמים, בצד נכונות גוברת של הצבא לשלבם בשירות. בד בבד נרשמה עלייה בהיענות גם להתייצבות לשירות הלאומי, אלא שהעלייה במספרים אינה משקפת בהכרח הצלחה חברתית.

קל להתמקד בסטטיסטיקה, אבל המספרים אינם העיקר. השאלה האמיתית היא אם ההתייצבות לשירות הצבאי או האזרחי מבטאת אמון הדדי. אזרח ערבי שמרגיש שזו מדינתו באמת, שתורמתו מוערכת וששוויונו מובטח, לא צריך צו גיוס כדי לשרת, הוא יעשה זאת מתוך תחושת שייכות. מנגד, מדינה שאינה מבטיחה אזרחות שווה, אינה יכולה לדרוש מחויבות מלאה. שירות לאומי או צבאי איננו רק חובת אזרח, הוא ביטוי לאזרחות פעילה ולשותפות. ואלה לא נמדדות רק בנשיאה בנטל הביטחון, אלא גם באחריות ההדדית ובתחושת הבית.

השירות הצבאי או הלאומי יכול להיות לא רק ביטוי לשייכות, אלא גם מנגנון הצלה חברתי. שירות, בין במדי צה"ל בין במסגרת קהילתית, מעניק מסגרת של משמעות, אחריות ומנהיגות. צעירים שמרגישים שהם תורמים לחברה מפתחים תחושת מסוגלות והשתייכות, הם יוצאים ממעגל של ניכור ונכנסים למעגל של ערך ועתיד. בתקופה שבה מעשי העבריינות בחברה הערבית נהפכים לאיום לאומי, השירות יכול להיות אחד הכלים האפקטיביים ביותר לטיפול בשורש הבעיה.

מלחמת "חרבות ברזל" טלטלה את החברה הישראלית כולה, אך גם פקחה עיניים, בייחוד בקרב האזרחים הערבים. במהלך החודשים הקשים של המלחמה השתתפו אלפי אזרחים ערבים ביוזמות סיוע אזרחיות - בחלוקת מזון, בפינוי תושבים, בתרומות דם ובשירותי רפואה ותחזוקה. הם גילו מקרוב את משמעות הערבות ההדדית ואת תפקידה החיוני והחשוב של מערכת אזרחית וביטחונית מתואמת ומתפקדת בשעת חירום.

החשיפה הזאת יצרה תודעה חדשה. השתתפות אזרחית ותרומה לציבור ולביטחון אינן ויתור על זהות, אלא ביטוי לה. צעירים ערבים רבים שחוו את המלחמה לא רק כצופים אלא כמשתתפים במאמץ אזרחי, מדברים היום על הצורך להיות חלק ממערך ההתמודדות הלאומי, ולא מהשוליים שלו.

כדי שהשירות הצבאי והשירות האזרחי יהיו אמצעי לשיתוף הצעירים הערבים בחברה הישראלית מתוך שייכות ולא בכפייה, על מדינת ישראל לעבור ממדיניות של הימנעות מהכרעה למדיניות של שותפות אמיתית. כדי לגרום לכך, על המדינה לעשות דברים רבים, ובהם לקבוע מנגנון תגמול ברור ושוויוני למשרתים, למשל הענקת מלגות אקדמיות, העדפה בתעסוקה, אפשרויות קידום במגזר הציבורי והענקת תעודת הכרה ממלכתית לבוגרי השירות הלאומי. כמו כן, נדרשות גם פעולות הסברה, כגון מסע פרסום ציבורי דו-לשוני, בעברית ובערבית, שיציג את השירות כביטוי לשותפות, לאחריות הדדית ולעתיד משותף, ולא רק כסמל לנאמנות.

רק צעדים מעשיים כאלה - חינוך, תמרוץ כלכלי, תודעה חברתית - יוכלו להפוך את תפיסת השירות מהצהרה פוליטית למדיניות חברתית פעילה. מן ה"פטור" ההיסטורי לשותפות אזרחית, ביטחונית ישראלית אמיתית. החברה הערבית בישראל איננה מבקשת הנחות. היא מבקשת להרגיש שייכות, להשתתף, לקבל עליה אחריות, אך בלי לוותר על זהותה. מדינה שבוטחת באזרחיה תגלה שהיא אינה צריכה לגייס אותם בכפייה, הם כבר בפנים.

(מעובד על פי ע' זידאן, "גיוס אזרחי ישראל הערבים לצה"ל ולשירות הלאומי - מבחן שייכות, לא מבחן נאמנות", חיפה, תאגיד החדשות, 26/10/2025)

ענו על שאלה 9 – חובה (18 נקודות).

9. א. – על פי הקטע, הציגו את **מעגל השייכות** (החיצוני) שהתחזק במלחמת חרבות ברזל.
 - צטטו מן הקטע משפט שבו התחזקות מעגל שייכות זה באה לידי ביטוי.
 - הסבירו כיצד התחזקות מעגל שייכות זה באה לידי ביטוי בקטע.
 (6 נקודות)
- ב. – על פי מה שלמדתם, הציגו שני גורמים לחיזוק תהליך הפלסטיניזציה לאחר מלחמת ששת הימים. (6 נקודות)
 - ג. – על פי מה שלמדתם, הציגו את מעגל השייכות האומה הערבית.
 - על פי האיור, הסבירו אם מעגל שייכות זה מתממש.
 (6 נקודות)

ענו על שתיים מן השאלות 10–12 (לכל שאלה – 10 נקודות).

10. – על פי מה שלמדתם, הציגו שני נימוקים לטענה, שעל המדינה לפטור צעירים ערבים משירות בצה"ל.
- צטטו מן הקטע משפט אחד שממנו לומדים נימוק לטענה שעל המדינה לפטור אותם משירות.
- הסבירו כיצד טענה זו באה לידי ביטוי בקטע.
11. – על פי מה שלמדתם, הציגו שני גורמים לפשיעה במגזר הערבי.
- צטטו מן הקטע משפט אחד שממנו לומדים כיצד השירות הצבאי או האזרחי יכול לסייע בפתרון בעיית הפשיעה.
- על פי הקטע, הסבירו כיצד השירות יכול לסייע בפתרון בעיית הפשיעה.
12. – באמצעות החטיבה להתיישבות הסוכנות היהודית מקימה ברחבי מדינת ישראל יישובים המיועדים לתושבים יהודים בלבד.
- יש התומכים במדיניות המאפשרת להקים יישובים על פי שיוך לאומי ויש המתנגדים למדיניות זו.
- הביעו את עמדתכם בעניין זה.
- בכתבתכם הקפידו על הרכיבים האלה:
- טענה – הצגת עמדתכם באופן ברור.
- הנמקה – הצגת שני נימוקים, שבאמצעותם תבססו את עמדתכם על מושגים וידע מיחידות ההגבר באזרחות.
- ענו על שתיים מן השאלות 13–16 (לכל שאלה – 6 נקודות).
13. – על פי מה שלמדתם, הציגו את המושג מסמכי החזון, וציינו דוגמה אחת למסמך חזון.
14. – על פי מה שלמדתם, הציגו את המושג החברה האזרחית, ציינו שתי דרכי פעולה של עמותות החברה האזרחית, והציגו שני תחומי פעולה עיקריים של ארגוני חברה אזרחית ערביים.
15. – על פי מה שלמדתם, הציגו את המושג פליטי פנים, והציגו שתי דרכים שבאמצעותן פעלה המדינה לשיקומם.
16. – על פי מה שלמדתם, הציגו שני הסברים לשיעור השתתפותן של נשים בשוק העבודה בחברה הערבית.
- הציגו תחום ייחודי אחד שהארגונים הפמיניסטיים בחברה הערבית עוסקים בו.

בהצלחה!